

Кебало Микола Степанович

кандидат філологічних наук, доцент,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Стасюк Тарас Юрійович

здобувач третього рівня вищої освіти,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ПОСТМОДЕРНІЗМ У НІМЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Постмодернізм – надзвичайно складне та багатовимірне явище сучасної культури, яке й до сьогоднішнього дня викликає наукові дискусії у середовищі літературознавців, філософів, соціологів, культурологів, мистецтвознавців, політологів та інших. Постмодернізм – це етап, який прийшов на зміну модерну: у філософському сенсі, де цим поняттям позначається "сучасність", тобто Новий час і Просвітництво з їх опорою на наукове знання, класичну філософію та ірраціоналістичні течії початку XX ст., а також модерну, який був елітарним і багатьом незрозумілим літературним напрямом [1, с. 7]. Якщо легітимність нового філософського етапу не викликає сумніву, то існування постмодернізму як літературно-естетичного періоду зазнає певної критики. Ф. Джеймсон, наприклад, припускає, що постмодернізм є ще однією стадією модернізму, а може навіть й романтизму, наполягаючи на тому, що будь-які риси культури з префіксом "пост" притаманні й попереднім течіям [2, с. 25]. Багато елементів були запозичені з попередньої культури, але головна розбіжність полягає в тому, що модернізм був трагічним, а постмодернізм стає відсторонено іронічним.

Особливості постмодернізму пов'язують насамперед з інтелектуальною напругою кінця тисячоліття – не стільки календарним підсумком, як узагальненням європейської культури, що "дійшла свого зросту і сили, та не позбулась своїх проблем".

Деякі вчені вважають, що постмодернізм – це явище, яке виникає в мистецтві впродовж усієї історії людства в періоди його духовних криз [1, с. 10]. Часто його трактують як мистецтво мовчання, порожнечі, смерті, що створює власну мову – недоговореності та мовної гри. Постмодернізм вважається синтезом повернення до минулого та руху вперед, оскільки підбиває накопичення усіх культурних епох. У літературі він проявив себе найяскравіше, виділившись як специфічний тип письма, втілений в експериментах з формою, нелінійному оповіданні, мовній грі, колажі тощо. Тож центральним об'єктом спостережень і експериментувань у постмодернізмі виступає текст, що оголошується єдино можливим проявом дійсності.

Постмодерністська література з'явилася на тлі модернізму та перейняла багато його ідей та прийомів, хоча через певні історичні події модернізм не набув належного розвитку в Німеччині, Австрії та Швейцарії порівняно з іншими західноєвропейськими країнами. Через війни німецькомовна література була

відірвана від традицій авангарду і стала надзвичайно провінційною, набувши характерного для того часу націоналістичного фарбування.

Розвинувшись у період між двома світовими війнами, модернізм ставить на п'єдестал індивідуальне розуміння світу, експеримент, розрив з традицією, відмову від реалістичної правдоподібності. Німецька модерністська література носить трагічний характер, її художній світ зображує абсурдність буття (Ф. Кафка), звернення до міфологічної поетики (А. Зегерс, Т. Манн, М. Фріш), песимістичність (Ф. Ніцше, О. Шпенглер), авангардність світу (Б. Брехт). Тогочасна художня практика звертається до мовного експериментування – поєднання комічного з глибоким трагізмом (Р. Вальзер), іронією (Р. Музіль), алюзією (Л. Фейхтвангер).

У сучасних німецькомовних художніх текстах відчувається значний вплив філософії Ф. Ніцше та психології З. Фрейда. Велику спадщину залишили діячі Віденського гуртка, особливо Л. Вітгенштейн з його мовними іграми та рефлексіями аналітичної філософії, основою з яких став лінгвоцентризм – зведення “усіх філософських проблем до проблем мови”.

Поширена думка, що дуже складно побачити в німецькому літературному дискурсі такі притаманні постмодерністичні риси, як грайливість, кодування, пародіювання, сміх, лабіринтизація [5, с. 320]. Майже неможливо уявити, що німецька література може творити за правилами постмодерністської гри [3, с. 29]. Тож не стільки модернізм стає для неї творчим натхненням, стільки романтична традиція, яка і є його провідною алюзією. Проблема генія, культ геніального митця, міфологічність, казковість, фантастичність – основні теми, які наслідував німецький постмодернізм.

У німецькомовних художніх текстах і критиці проблема існування та ідентифікації посмодернізму стоїть дуже гостро. Існує навіть думка про те, що німецького постмодерну не існує взагалі, а сучасна література – це лише нова форма модернізму [6, с. 301]. Німецькі постмодерністські автори дійсно користуються літературною, філософською та мовною традиціями, що склалися в епоху модернізму і мали величезний вплив не тільки на тогочасне культурне життя Європи, але й на сучасний стан гуманітарного знання.

Про німецький постмодернізм вперше заговорили у 1968 р., коли вийшло в світ есе Л. Фідлера “Cross the Border – Close the Gap” (“Стирайте кордони – засипайте канави”), що породило дискусію про роль німецької літератури в Європі та місце постмодернізму у ній. З певним запізненням постмодерністичні тенденції спостерігаються і в німецькому дискурсивному просторі з появою роману П. Зюскінда “Парфюмер”, який презентує новий феномен – німецький художній постмодернізм. Цей феномен виходить з елітарного мистецтва модернізму та намагається пов'язати популярну культуру з високим мистецтвом, що зумовило появу нових способів мовної репрезентації реальності та ірреальності [4, с. 124].

Німецький постмодернізм з'являється на світовій арені у вигляді творів М. Енде, Г. Грасса, Е. Єлінек, С. Крахта, П. Зюскінда, С. Надольни, К. Рансмайра, Р. Шнайдер та ін.

Отже, незважаючи на прагнення постмодерністської культури до універсалізму, література ще не подолати межу національної ідентичності. Постмодернізм у німецькомовній літературі являє собою глибокий синтез не тільки власної літератури і філософії, а й історії. Політичні теми, історії концтаборів, альянзи на тему провини, концептуалізація страху співіснують у літературному тексті на тлі модерністської та романтичної спадщини. Визначальною рисою німецького постмодерністського дискурсу є відхилення від існуючих правил, його форма – дискретність, еклектичність, фрагментарність. Саме така форма дозволяє розглядати постмодерністський текст як сукупність кодів, головним серед яких є мовний. Цей код допускає наявність нелінійної організації текстового простору, актуалізованої у фрагментарності, монтажі, “жіночому письмі”; багаторівневого письмі, полідискурсивності, стратегії подвійного кодування; авторській масці; інтертекстуальності та цитації; пародіюванні, травестійній грі, іронії та іншій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данильчук О.М. Постмодернізм: характерні особливості та проблеми розвитку. / О.М. Данильчук. – М., 2008. – С. 7–15.
2. Джеймисон Ф. Постмодернізм, або логіка культури пізнього капіталізму / Пер. з англ. П. Дениско. – К.: Курс, 2008. – 502 с.
3. Калинська Л. Поетика постмодерністського українського роману / Л. Калинська. – Київ: Знання, 1998. – 31 с.
4. Jeßing B., Köhnen R. Einführung in die neuere deutsche Literaturwissenschaft / R. Köhnen, B. Jeßing. – Weimar: J.B. Metzler Stuttgart, 2007. – 424 S.
5. Ortheil H.-J. Das Lesen – ein Spiel. Postmoderne Literatur? Die Literatur der Zukunft! / H.-J. Ortheil // Deutsche Literatur. – Stuttgart: MC, 1987. – 592 S.
6. Scheitler I. Deutschsprachige Gegenwartsprosa seit 1970. / I. Scheitler – Tübingen und Basel: A

Кондратьєва Тетяна Богданівна

кандидат філологічних наук,

доцент Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ОРІЄНТАЛЬНІ МОВТИВИ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ: ТИПОЛОГІЧНИЙ НАРИС (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ МАКСІМ ГОНГ КІНГСТОН “ЖІНКА БЕЗ ІМЕНІ” ТА УКРАЇНСЬКИХ ЕТНОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ)

Проблема культурної приналежності України часто поставала предметом дослідження істориків, культурологів, соціологів, літературознавців. Як зазначає І. Куций, в українській науці спостерігаємо зростання наукового інтересу до тематичного комплексу “Україна між Сходом та Заходом”. Науковець наводить детальний огляд праць та різні погляди на цю проблему [5].

Зауважимо, що географічне розташування країни (у центрі Європи), а також певні історичні чинники (запровадження християнства у 988 р.н.е. князем